Gh. Gheorghiu-Dej în istoriografia actuală. Ce i se impută, ce i se recunoaşte

Liviu Ţăranu

Cele patru decenii câte s-au scurs de la moartea celui care a răspuns de destinul României între 1948-1965, pot fi socotite de către istoric, astăzi, când informaţia circulă cu atât de mare viteză, drept un interval suficient pentru a asigura atât distanţa cât şi perspectiva faţă de iniţiativele şi faptele unui personaj politic cu greutate în istoria recentă a acestei ţări.

Deşi în istoriografia actuală o parte importantă din efortul editorial se îndreaptă către scoaterea la lumină a uriaşului volum documentar creat în perioada comunistă, sunt, pe de altă parte, prezente şi încercări, ce-i drept timide, de analiză şi sinteză istoriografică. În cadrul acestora un loc important îl ocupă istoria politică, economică şi socială a perioadei. Personalităţile care au avut de jucat un rol în cadrul profundelor schimbări care au urmat instaurării comunismului în România devin astfel subiectul unor atente analize ale căror concluzii sunt adesea aprobate sau contestate.

Este şi cazul liderului PCR/PMR – Gh. Gheorghiu-Dej. În studiul de faţă ne propunem doar să facem o scurtă trecere în revistă asupra modului cum este apreciată şi catalogată activitatea acestui lider comunist în istoriografia postdecembristă, prin prisma politicii interne şi externe de care Gh. Gheorghiu-Dej se face responsabil.

Este ştiut că, de regulă, liderii comunişti dispăruţi, fie condamnaţi în procesele politice, fie de moarte bună, preiau, prin grija succesorilor, întreaga încărcătură a păcatelor epocii în care au trăit. Astfel s-a petrecut şi cu Gh. Gheorghiu-Dej.

Personalitatea acestuia este privită de către istorici din mai multe unghiuri şi perspective. Una din ele este ilustrată de opinia că „istoria României îl va menţiona întotdeauna ca pe un asasin de amploare, care ani în şir a îndoliat foarte, foarte multe familii româneşti şi în ultimă instanţă, ţara". Alta poate face apel la memoria colectivă a celor care reţin deceniul şapte ca perioada în care nivelul de trai al românilor a fost cel mai ridicat din istoria de până atunci a ţării (opinie susţinută şi de datele statistice ale vremii). O altă perspectivă este aceea a modului cum a fost apreciat Gh. Gheorghiu-Dej în plan extern, în vremea sa: „A fost responsabil, mai mult decât

oricare alt om, de colapsul marilor planuri ale Moscovei privind estul Europei" – se menționa în necrologul publicat la moartea lui de către Comitetul „Free Europe" de la New York[1].

Ce i se impută

Gh. Gheorghiu-Dej a fost etichetat în multe feluri de către apropiați, analişti şi istorici – „vulpea din Carpați" sau „Machiaveli al Balcanilor", iar metodele sale de guvernare drept „bizantinism", „abilă diplomație", „cruzime" ori „viclenie".

Istoricii remarcă faptul că între factorii care i-au favorizat ascensiunea politică au contat mai mult cei care țin de contextul politic şi social decât factorii de personalitate iar dintre elementele sale biografice, mai relevante au fost originea socială, calificarea profesională şi condamnările politice decât calitățile derivate din trăsăturile de temperament, caracter şi educație[2].

O bună parte a istoriografiei actuale înclină să susțină o afirmație a lui Belu Zilber care sintetizează în puține cuvinte ceea ce i se impută lui Gh. Gheorghiu-Dej: „Între 1944 şi 1964 nu există crimă, blestămăție care să fi avut loc în România fără ordinul sau consimțământul lui Gheorghiu Dej." Există însă şi un alt segment al istoriografiei care, atunci când analizează acțiunile, inițiativele, măsurile şi metodele aplicate de liderul P.M.R., pune un accent deosebit pe înțelegerea contextului în care acesta a acționat.

Deşi uneori perspectivele sunt diferite, unele mai mult sau mai puțin nuanțate, cea mai mare parte a celor care s-au aplecat asupra perioadei sunt aproape unanimi în a recunoaşte aspectele negative ale guvernării Gh. Gheorghiu-Dej.

În politica internă, Gh. Gheorghiu-Dej a respectat una din axiomele formulate de către Leon Troțki: „În secolul XX puterea este tristă. Cine nu acceptă puterea împletită cu crimă nu trebuia să se nască în secolul nostru"[3]. Asasinatul politic este una din primele acuzații care i se aduc în istoriografie lui Gh. Gheorghiu-Dej, parte din ele întemeiate pe probe documentare. Lichidarea lui Ştefan Foriş, fostul secretar general al P.C.R., în septembrie 1946, deținut la acea dată într-o casă conspirativă a partidului, este unul dintre primele acte politice reprobabile care poartă

[1] Apud Adrian Cioroianu, *Atuurile lui Gheorghiu-Dej*, în „Dosarele Istoriei", nr. 3 (8)/1997, p. 22

[2] Lavinia Betea, *Maurer şi lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, 1995, p. 23

[3] *Ibidem*, p. 117

semnătura lui Gh. Gheorghiu-Dej, deşi el nu este încă probat suficient (există deocamdată doar o mărturie scrisă a lui Gh. Pintilie dată în 15 mai 1967 în care spune că „prin primăvara anului 1946 am primit indicația de la Gh. Gheorghiu-Dej şi, separat, de la Teohari Georgescu să iau măsuri pentru lichidarea lui Foriş)[4]. În vara aceluiaşi an, liderul P.C.R. îl amenință cu excluderea din partid pe Lucrețiu Pătrăşcanu, ca apoi acesta să fie acuzat de „deviere şovină" şi după şase ani de proces şi temniță, în primăvara anului 1954, să fie asasinat în urma unei sentinței capitale, în spatele căreia stă aceeaşi semnătură a lui Gh. Gheorghiu-Dej[5]. Această crimă este, astăzi, probată cu documente aflate în arhivele Securității. Academicianul Florin Constantiniu consideră că execuția lui Pătrăşcanu constituie o dovadă în plus că Gh. Gheorghiu-Dej nu a fost în perioada de început a regimului comunist, exponentul curentului național şi principalul adversar al grupului alogen moscovit, acțiunile sale fiind dictate numai de imperativele luptei pentru putere[6].

Metodele folosite pentru a-i îndepărta pe cei incomozi din nomenclatura de partid au fost utilizate şi în cazul elitei politice interbelice, a liderilor partidelor istorice, care, aproape fără excepție, au fost internați în lagăre sau puşcării. Prin ricoşeu nici crema intelectualității româneşti nu a avut altă soartă decât aceea de a popula universul concentraționar românesc. Astfel stalinştii din România s-au mânjit cu sângele unor personalitășii de marcă ale vieții politice şi intelectuale, copiind cu servilism sistemul terorii de stat din URSS[7].

Gh. Gheorghiu-Dej este, în parte, ca exponent şi, totodată, ca instrument al intereselor sovietice în România, responsabil de aşa zisul proces de „democratizare" al României desfăşurat între anii 1947-1952.

Procesul de democratizare a însemnat transformări radicale în cadrul structurilor statului, ale societății şi economiei româneşti. Schimbările făcute în Armată, Poliție, Justiție şi Educație au însemnat introducerea în întregime a modelului sovietic în cadrul administrației de stat româneşti. Opoziția tacită a Bisericii – o altă instituție fundamentală a societății româneşti - în fața încercărilor de transformare a acesteia au condus la represalii din partea regimului, concretizate în arestări, internări

---

[4] Cristian Troncotă, *Ghiță ordonă, Pantiuşa execută*, în „Dosarele Istoriei", nr. 3 (8)/ 1997, p. 34

[5] Mircea Chirițoiu, *Radiografia unui stalinist*, în „Dosarele Istoriei", nr. 3 (8)/ 1997, p. 6-7

[6] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, 1999, p. 451

[7] *Ibidem*, p. 447

în lagăre şi punerea sub urmărire pentru perioade îndelungate a unei părţi bune a clerului, care s-a dovedit a fi lipsit de flexibilitate în faţa solicitărilor noilor autorităţi.

În plan economic, naţionalizările de bunuri şi proprietăţi, fără nici un fel de despăgubire (deşi fusese creată chiar o instituţie în acest sens), asociate cu o politică de pedepsire a celor care le deţinuseră, cu scurgerea unei părţi bune din venitul naţional prin intermediul sovromurilor (după opiniile unor specialişti între 3-20% anual din PIB) în Uniunea Sovietică au condus în prima fază a guvernării Gh. Gheorghiu-Dej la grave dezechilibre în economie. Ulterior, creşterea rapidă a numărului locurilor de muncă şi a producţiei industriale nu s-au reflectat în creşterea nivelului de trai al populaţiei. Ameliorări au avut loc în perioade de criză politică externă când pentru diminuarea tensiunilor sociale, permanente de altfel, Gh. Gheorghiu-Dej şi echipa sa au fost nevoiţi să reducă ritmul investiţional şi să amelioreze întrucâtva situaţia grea a salariaţilor[8].

Politica de cadre bazată pe originea socială şi apartenenţa politică a fiecăruia iar nu pe educaţia, aptitudinile sau capacităţile individului, girată puternic de către Gh. Gheorghiu-Dej, a condus la grave erori în politica economică, în gestionarea investiţiilor şi, din perspectiva procesului de colectivizare, în domeniul relaţiilor cu ţărănimea.

Intelectualitatea şi ţărănimea – aceasta din urmă fiind categoria socială dominantă în epocă, au avut cel mai mult de suferit de pe urma măsurilor pe care Gh. Gheorghiu-Dej şi restul nomenclaturii de partid le-au aplicat în procesul de trecere a României de la monarhia constituţională la democraţia populară. În rândul clasei muncitoare şi chiar a partidului s-a menţinut, cu mici intermitenţe, o atmosferă de nesiguranţă, cauzată de frica de represalii în cazul în care fidelitatea faţă de regim, dar mai ales faţă de conducerea de partid, ar fi slăbit.

Gh. Gheorghiu-Dej este fără îndoială unul din creatorii şi/sau susţinătorii, sub presiune şi consiliere sovietică, a monstruosului aparat de represiune al partidului – Securitatea. Marius Oprea îi recunoaşte lui Gh. Gheorghiu-Dej o mai veche pasiune pentru activităţile poliţiei secrete, ba chiar îl consideră un vechi agent al NKVD/MGB, fără a avea însă dovezi în acest sens. Ceea ce se ştie cu siguranţă este că în noiembrie 1949, în urma unor acţiuni de mare amploare a grupurilor de rezistenţă din munţi (revoltele din judeţele Bihor, Arad şi Timiş-Torontal),

[8] Ion Alexandrescu, *Obsesia protecţionismului*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 3 (8)/1997, p. 36

conducerea comunistă de la Bucureşti adresa o cerere scrisă Comitetului Securităţii Statului (MGB) din U.R.S.S. în care se solicita trimiterea în România a unor lucrători din cadrul acestui Comitet, pentru a ajuta Securitatea în prinderea anticomuniştilor.

În scrisoarea de răspuns[9] semnată de Filipov, pseudonim folosit de către I.V. Stalin, şi adresată nominal lui Gh. Gheorghiu-Dej, se menţiona că cererea românească a fost luată în considerare şi că la Bucureşti vor fi trimise două cadre cu experienţă: Saharovschi şi Patrakeev.

După sosirea celor doi, metodologia de lucru a Securităţii a suferit schimbări importante. S-a pus accentul pe alcătuirea de combinaţii informative şi de infiltrare a „bandelor" anticomuniste, accentul fiind pus pe diversiune, crearea de grupuri anticomuniste fantomă şi introducerea în interiorul grupărilor anticomuniste de agenţi devotaţi regimului.

De lichidarea rezistenţei anticomuniste, care se manifesta în forme diferite, în aproape toată societatea românească, este fără îndoială, responsabil în bună parte Gh. Gheorghiu-Dej. Regimul penitenciar din România, ororile şi grozăviile petrecute în cadrul acestuia, (este suficient să amintim aici doar fenomenul reeducării de la Piteşti şi Gherla), sunt însă cele mai grave chestiuni care se impută regimului patronat de Gh. Gheorghiu-Dej. De remarcat că şi chiar după ce în prima jumătate a anilor '60 deţinuţii politici au fost eliberaţi în cea mai mare parte, ei au rămas în vizorul Securităţii, fiind mereu ameninţaţi cu revenirea la vechiul statut.

În politica externă, Gh. Gheorghiu-Dej este responsabil, în parte, pentru susţinerea procesului de satelizare a ţării de către U.R.S.S. (consacrată prin Tratatul de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală din 4 februarie 1948). În procesul de sovietizare, liderul P.M.R. a acţionat ca o unealtă docilă a Moscovei. El este principalul responsabil pentru îngheţarea relaţiilor româno-iugoslave între 1949-1954, pentru sprijinul total acordat sovieticilor în reprimarea revoluţiei din Ungaria în 1956 şi pentru implicarea puternică, cel puţin într-o primă fază, în activitatea celor două structuri internaţionale create de Uniunea Sovietică pentru a controla ţările satelite, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc şi Tratatul de la Varşovia. Momentul schismei sovieto-iugoslave şi ulterior al revoluţiei din Ungaria era destinat a demonstra conformismul fără rezerve al lui Dej faţă de conducerea de la Moscova,

---

[9] Arhivele Militare Române, fond Materiale diverse, As1, rola 1983, c. 1113

indiferent că aici trona Stalin sau N.S. Hruşciov, consideră istoricul Florin Constantiniu.

Gh. Gheorghiu-Dej este, totodată, cel care a supervizat acțiunea ordonată de Al. Drăghici prin intermediul aparatului exterior al Securității (Direcția de Informații Externe) în sensul executării oricăror acțiuni care ar fi contribuit la crearea sau alimentarea disensiunilor din cadrul emigrației româneşti din Occident, a cărei dezbinare continuă să se perpetueze şi în prezent.

Ce i se recunoaşte

În planul politicii interne regimului patronat de Gh. Gheorghiu-Dej i se recunosc unele succese în domeniul economic, îndeosebi în ceea ce priveşte procesul de industrializare a țării. Chiar Ana Pauker vorbea ironic despre „comuniştii naționali" interesați de economia țării şi mai puțin de Uniunea Sovietică aşa cum era, de pildă, „gruparea moscovită"[10].

Procesul de industrializare era văzut însă unilateral. Gh. Gheorghiu-Dej insista mereu, în discursurile sale, asupra tezei leniniste conform căreia dezvoltarea industriei grele permite asigurarea independenței economice şi politice: „progresul țării noastre este în directă şi nemijlocită legătură cu progresul industrializării țării şi de tăria industrială a țării depinde în mare măsură însăşi independența statului"[11]. Neluându-se în calcul diferențele mari între U.R.S.S. şi țările satelite, nici ca teritoriu, populație sau resurse, în România, ca şi în statele vecine, s-a aplicat strategia economică sovietică din anii '30. Bazele acesteia erau reprezentate de o puternică centralizare, dezvoltarea cu precădere a industriei siderurgice şi a celei constructoare de maşini.

Prim-secretarul P.M.R a fost principalul promotor al punerii în practică a unui proiect care data din perioada interbelică, cel referitor la electrificarea țării. „Fiecare pas înainte – arăta Gh. Gheorghiu-Dej, în dezvoltarea industriei noastre socialiste şi în mecanizarea agriculturii, este frânat de lipsa de energie electrică"[12]. În plenara C.C. al P.M.R. din octombrie 1950 a fost aprobat planul de electrificare pe 10 ani, propus de

[10] Florin Constantiniu, *De la stalinistul obedient la comunistul național*, în „Dosarele Istoriei", nr. 3 (8)/1997, p. 20

[11] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvântări*, ediția a IV-a, Bucureşti, 1956, p. 62

[12]Idem, *Raport asupra planului de electrificare a țării*, Bucureşti, 1951, p. 11

liderul P.M.R. În cadrul acestui proiect se preconiza construirea de centrale termo şi hidroelectrice în aproape toate regiunile ţării, crearea unei puternice industrii electrotehnice capabile să producă maşini şi utilaje moderne necesare dotării centralelor electrice construite, crearea unei vaste reţele naţionale de interconexiune, a unei reţele de tensiune înaltă, medie şi joasă, pregătirea cadrelor necesare etc.

Politica economică şi aplicarea acesteia, în vremea lui Gh. Gheorghiu-Dej, au creat un serios dezechilibru în dezvoltarea economiei, în principal între industrie şi agricultură. Investiţiile masive într-un segment al industriei, care s-au dovedit în unele părţi lipsite de eficacitate, au condus la scăderea aşa numitului fond de consum, situaţie care s-a reflectat în nivelul de trai foarte scăzut al populaţiei. Cu toate acestea, nu pot fi negate unele progrese care au condus la creşterea produsului social şi a venitului naţional, cu toate consecinţele care decurg de aici în privinţa potenţialului economic al ţării, al posibilităţilor de acumulare şi investiţii şi chiar al lărgirii colaborării economice cu străinătatea. Autorii care au scris despre România anilor '60 (Ghiţă Ionescu, Vl. Tismăneanu, Stelian Tănase, St. Fischer-Galaţi, John Michael Montias, J.F. Brown, Kenneth Jowitt sau David Floyd) sunt de acord că independenţa afişată de P.M.R, după 1960, a fost, la origine, o rezistenţă economică[13].

În politica externă, o parte dintre istorici îi recunosc lui Gh. Gheorghiu-Dej, în principal, efortul de a-i convinge pe sovietici să-şi retragă trupele de pe teritoriul României (Mihai Retegan, Ioan Scurtu, Mihail Ionescu). Alţii susţin că oricât talent diplomatic ar fi avut Gh. Gheorghiu-Dej, dacă N.S. Hruşciov nu ar fi considerat că această decizie este în interesul Uniunii Sovietice, Armata Roşie ar fi continuat să staţioneze în România, oricât ar fi stăruit conducerea românească ca aceste trupe să se reîntoarcă în patria lor (Florin Constantiniu, Vasile Buga).

Distanţarea de Moscova şi rolul jucat abil în conflictul sino-sovietic prin care regimul de la Bucureşti şi-a atras sprijinul chinez, precum şi refacerea relaţiilor cu Iugoslavia au asigurat o vizibilitate fără precedent României în arena relaţiilor internaţionale. Prestigiul obţinut astfel a fost utilizat cu pricepere pentru a intensifica relaţiile economice şi politice cu Occidentul. Americanul Randolph Braham îi atribuia, de altfel, liderului P.M.R. un al şaselea simţ politic şi o mare sensibilitate în intuirea direcţiilor din care bătea dinspre Moscova vântul schimbărilor.

---

[13] Adrian Cioroianu, *Atuurile lui Gheorghiu-Dej*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 3 (8)/1997, p. 26

Baza politicii externe româneşti a fost formulată, pe larg, în *Declaraţia din aprilie 1964* – denumită în istoriografie „Testamentul lui Dej”.

Pentru că documentul din aprilie 1964 nu a fost urmat de o democratizare, oricât de firavă, nici măcar în cadrul structurilor partidului, în rândul unor istorici s-au făcut aprecieri deosebit de critice: *Declaraţia* a statuat totodată „independenţa” şi „suveranitatea” conducerii P.C.R. faţă de cetăţenii propriei ţări – „*Declaraţia* din aprilie 1964 a fost declaraţia de independenţă a PMR/PCR faţă de poporul român” susţine academicianul Dinu Giurescu[14]. Principiile de bază formulate explicit în *Declaraţie,* ale independenţei şi suveranităţii, au dat deplină libertate conducerii de partid în a impune, în continuare, modelul sovietic de socialism, în componentele sale esenţiale: monopolul politic al PMR/PCR, industrializarea forţată pe baza comandamentelor ideologice şi politice, cu accent pe industria grea, construcţii de maşini şi chimie (dar cu credite şi tehnologie din Vest), planificare centralizată, gospodării agricole colective, eliminarea oricăror manifestări ale economiei de piaţă, controlul vieţii publice în toate sectoarele, prin birocraţia de partid şi de stat şi prin Securitate. În consecinţă, *Declaraţia din aprilie 1964* rămâne „documentul programatic care a formulat explicit monopolul puterii în folosul echipei conducătoare a PMR/PCR”[15].

Declaraţia deschide însă o nouă cale în politica externă a României, reprezentând totodată şi testamentul politic al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej[16]. Urmaşul său, Nicolae Ceauşescu, s-a bazat pe *Declaraţia din aprilie*, iar politica externă promovată în perioada de după 1965 „nu se poate explica fără Dej şi fără Declaraţia din 1964”, după cum bine remarcă Paul Niculescu Mizil[17]. Analizând acest act politologul canadian Jacque Levesque încadra România în grupa ţărilor învingătoare în efortul lor de a duce o politică independentă de cea a Uniunii Sovietice, alături de Albania şi Iugoslavia. Hugh Seton Watson aprecia, în 1967, că *Declaraţia din aprilie* este cel mai important eveniment de la moartea lui Stalin, iar Hélène Carrère D‘Ècausse, o personalitate a sovietologiei occidentale, aprecia în cartea sa „Le grande frère” că România a fost singura ţară care a reuşit să treacă de la

---

[14] Dinu Giurescu, *Cu patru decenii în urmă „Declaraţia” din aprilie 1964*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 4 (92)/2004, p. 16

[15] Paul Niculescu-Mizil , *O istorie trăită*, Bucureşti, 1997, p. 17

[16] Idem, *Gh. Gheorghiu-Dej – 100*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 11(63)/2001, p. 50

[17] Idem, *O istorie trăită*, Bucureşti, 1997, p. 145

statutul de satelit la cel de țară independentă, manifestarea plenară a acestei politici de independență fiind înregistrat în aprilie 1964.

Documentul reprezintă, aşadar, pe lângă apoteoza lui Gheorghiu-Dej, ca lider, consacrarea unei linii independente a României în cadrul blocului socialist, politică ce a corespuns interesului național la acel moment, racordând P.M.R. la tradiția luptei pentru independență a României şi sporindu-i astfel legitimitatea cvasi-inexistentă până acel moment. Totodată, existența unei anumite presiuni a societății româneşti în ansamblul ei pentru o politică națională, eliberarea din închisori şi reintegrarea unor oameni de ştiință şi cultură în societate sau cu alte cuvinte „o revalorizare a ceea ce însemna substanța românească”[18], toate acestea însemnau crearea unui cadru propice pentru o politică de independență, susține profesorul Ioan Scurtu.

A fost Gh. Gheorghiu-Dej un stalinist?

Unii istorici nu se sfiesc să facă anumite comparații între tipul de guvernare dejist şi cel stalinist: „Multe, se pare, a învățat Gh. Gheorghiu-Dej şi din deprinderile de viață cotidiană ale „țarului roşu”: preferința pentru jocul de biliard, însemnările făcute pe hârtiile oficiale cu creionul cu două capete – roşu şi albastru, plimbările prin cabinet în timpul în care se întreținea cu vizitatorii săi, călătoriile cu trenul special ce-l izolau de restul lumii, repulsia pentru voiajul cu avionul, ciudățenia de a-şi petrece cea mai mare parte a timpului zilei într-o casă mică de lemn, alcătuită dintr-o singură încăpere, (…) obiceiul de a cere sfaturi personalului de serviciu şi membrilor gărzii personale”[19].

Fiecare autor care s-a ocupat de guvernarea Gh. Gheorghiu-Dej a oferit propriul răspuns la întrebarea cât de stalinist a fost Gh. Gheorghiu-Dej. Vl. Tismăneanu notează că stalinismul lui Dej a fost mai mult unul instinctual decât unul bazat pe convingeri ideologice[20]. Un alt analist occidental descria linia politică a lui Dej drept un „stalinism luminat” (G. Haupt).

Interesantă ni se pare şi precizarea pe care o face fostul ambasador al României în Iugoslavia, Vasile Şandru: „În politica internă, Dej a fost mai aproape de

[18] Expresia aparține profesorului Ioan Scurtu, vezi Paul Niculescu-Mizil, *op. cit.,* p. 127

[19] Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Selecție, introducere şi note de Lavinia Betea, Bucureşti, 2000, p. 28

[20] *Ibidem*, p. 27

principiile rigide ale lui Stalin. În cea internațională, Dej este egal distanțat de Stalin, pe de o parte şi Hruşciov pe cealaltă parte”[21].

Ceea ce l-a deosebit de Stalin însă a fost realismul politic cu care s-a raportat la trecut şi prezent şi încercările de corijare a efectelor comandamentelor ideologice, mai ales în plan economic (*„Ce să facem dacă suntem un stat centralizat* spunea Gh. Gheorghiu-Dej în 1963 într-o şedință a Biroului Politic. *În capitalism, lucrurile acestea* [comerțul, distribuția mărfurilor, n.n. L.T.] *se petrec mult mai simplu decât la noi, mult mai simplu. Dacă nu ştiu să lucreze bine dau şi faliment. Mare nenorocire nu este, în locul lui vin zece, noi însă nu putem să dăm faliment, pentru că avem monopol. Şi-i zicem: vrei să iei asta bine, nu, du-te încolo.*

Repet, ne găsim într-o competiție nedeclarată cu țările socialiste. Să lăsăm la dracu întrecere cu capitalismul, că îl umplem cu devize, cu comenzi (aluzie la comenzile masive ale U.R.S.S., de sute de milioane de dolari, pentru utilaj chimic, în Canada şi Australia. Pentru produse agricole din S.U.A., U.R.S.S. expediase, în 1963, mai multe avioane, sub escortă militară, cu sute de tone de aur – în lipsa valutei convertibile - şi cantități de diamante impresionante în Elveția şi la Londra, n.n. L.T.)[22]. Gh. Gheorghiu-Dej era conştient (dincolo de stilul propagandistic şi demagogia cu care prezenta unele aspecte ale regimului său), cel puțin în parte, de gravele defecțiuni înregistrate de regimul pe care îl patrona.

Referitor la naționalismul lui Gh. Gheorghiu-Dej sunt, de asemenea, mai multe puncte de vedere.

Gh. Gheorghiu-Dej a început să se gândească la distanțarea de Moscova după moartea lui Stalin, când N.S. Hruşciov a încercat schimbarea tuturor prim secretarilor din țările satelite. În acest moment când şi-a simțit amenințat fotoliul de lider pentru a se pune la adăpost de „brațul lung al Moscovei” a descoperit Gh. Gheorghiu-Dej virtuțile „politicii de independență”[23].

Revoluția din Ungaria din toamna anului 1956 a precipitat decizia lui Dej de a deveni independent. Astfel, „patriotismul”, susține acad. Florin Constantiniu, a fost

---

[21] Mircea Suciu, *Gheorghiu-Dej şi „triumviratul” Stalin-Hruşciov-Tito*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 3 (8)/ 1997, p. 59

[22] A.N.I.C., fond CC al PCR, Cancelarie, dosar nr. 2/1964, ff. 11-16

[23] Florin Constantiniu, *De la stalinistul obedient la comunistul național*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 3 (8)/ 1997, p. 20

învățat de către Dej apărându-şi fotoliul. Integrarea partidului în tradițiile naționale şi în rusofobia cunoscută a românilor îi puteau consolida autoritatea.

Aşadar, nu prin apărarea intereselor economice, aşa cum susține G. Haupt, a descoperit Gh. Gheorghiu-Dej politica de independență, ci prin lupta înverşunată pentru păstrarea puterii[24]. Pentru a putea face față eventualelor încercări sovietice de răsturnare a echipei lui Dej, ea avea nevoie de sprijin intern şi extern.

În ceea ce ne priveşte, credem că nevoia prezervării poziției politice s-a împletit de foarte devreme cu dorința de a proteja ceea ce Gh. Gheorghiu-Dej înțelegea drept „interes național". Investigarea atentă a materialelor de arhivă dovedeşte că Gheorghiu Dej şi o parte din „baronii" săi nu au fost niciodată nişte filo-ruşi veritabili. Acest lucru este uşor de constatat prin analiza relațiilor economice româno-sovietice. Dacă în plan politic fidelitatea grupului Dej față de Moscova trebuia să fie neştirbită (şi a fost!), în domeniul economic s-au regăsit atitudini ce puteau fi etichetate foarte uşor drept „naționaliste"[25].

Concluzii

În concluzie, considerăm că în istoriografia actuală tendința generală este, atunci când se judecă personalitatea şi mai ales acțiunile lui Gh. Gheorghiu-Dej, de a lua în considerare contextul general al epocii în care acesta a activat.

Comunismul, spune politologul Daniel Barbu, este o ideologie în care au conviețuit ambiția modernizatoare şi tentația represivă[26]. Dealtfel, Mao Tzedung enunța astfel ciclul practicii comuniste: „Monştrii şi viperele lor trebuie stârpiți la fiecare şapte ani"[27].

Este de domeniul evidenței că în preluarea şi consolidarea puterii comuniştii din România, au fost asistați de către sovietici. Controlul s-a exercitat nu numai asupra modului în care era aplicată doctrina stalinistă, ci şi în gestionarea tensiunilor existente între diferitele grupări din interiorul partidului. Copiind fidel practica din Rusia sovietică a anilor 30, dobândirea pozițiilor de conducere a respectat în cazul

---

[24] Idem, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, 1999, p. 465

[25] Florian Banu, *Paşi spre autonomia R.P.R. - desființarea sovromurilor,* în „Analele Ştiințifice ale Universității «A.I. Cuza» - Iaşi", seria Istorie, tomul XLIV – XLV, 1998-1999, p. 133-150

[26] Daniel Barbu, *Comunismul, bursa şi spațiul locativ* în „Ziarul Financiar", 23 februarie 2005

[27] Lavinia Betea, *Maurer şi lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, 1995, p. 22

comuniştilor din ţările satelit regula potrivit căreia „nu-ţi poţi pierde puterea fără a risca să-ţi pierzi viaţa”[28]. Lui Gh. Gheorghiu-Dej nu i-a trebuit prea mult ca să înţeleagă acest lucru şi, în consecinţă, represiunea a fost unul din principalele instrumente de guvernare, ea având la început un caracter total ca apoi să se aplice selectiv.

Personalitatea lui este una contradictorie. Ascensiunea sa şi puterea care i-a fost dat să o deţină ar fi fost imposibile în afara acelui „timp de fractură istorică”[29]. Politica, iniţiativele şi metodele sale implică diferenţe notabile de la o perioadă la alta. „Vârstele sale sunt, într-o foarte mare măsură, şi vârstele comunismului românesc” remarcă un foarte mediatizat istoric român.

Prioritatea elitei comuniste şi, ca urmare, a lui Gh. Gheorghiu-Dej, susţin unii istorici (Stelian Tănase şi Florin Constantiniu) a fost înainte de toate monopolul puterii şi apoi, în ordinea importanţei, modernizarea. Lichidarea înapoierii a fost totuşi, considerăm noi, principalul obiectiv al conducerii comuniste româneşti[30]. Ritmurile acesteia, creşterile şi descreşterile ei au constituit o adevărată obsesie a regimului şi a lui Gh. Gheorghiu-Dej. Este însă tot atât de adevărată şi constatarea după care complexitatea modernităţii este incompatibilă cu stalinismul fie el şi luminat, aşa cum a fost cel promovat de Gh. Gheorghiu-Dej[31].

În încheiere, considerăm potrivit să reamintim aici câteva trăsături din portretul schiţat de Dumitru Popescu lui Gh. Gheorghiu-Dej, atunci când acesta era în plenitudinea puterii sale: „Poseda un calm dominant, emana o atitudine politic-intelectuală copleşitoare, respira o superioritate impusă nu prin tirade, ton ridicat, ordin, ci prin impresia că nimic nu scapă microscopului ultraperfecţionat al vieţii lui (…) Ceea ce spunea el, evident în raport cu vorbăria anostă din şedinţe, cu zgomotul iritant al limbii de lemn, avea substanţă, profunzime, îşi trimitea rezonanţa până în adâncul cerebral al fiecăruia (…) Fusese totuşi un electrician, de unde acea mobilitate a gândirii acel simţ al nuanţelor proprii unui politician de clasă? Fără-ndoială, Dej a

[28] Marius Oprea, *Gheorghiu-Dej, poliţia secretă şi puterea*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 3 (8)/ 1997, p. 29

[29] Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, Selecţie, introducere şi note de Lavinia Betea, Bucureşti, 2000, p. 19

[30] Stelian Tănase, *Elite şi societate. Guvernarea Gh. Gheorghiu-Dej 1948-1965.* Bucureşti, 1998, p. 213-215

[31] *Ibidem*.

fost un mare histrion. Şi-a ascuns cu abilitate adevărata fire răzbunătoare, neînduplecată, sângele rece cu care a călcat peste oameni, chiar peste cadavre şi până la un anumit punct şi-a autoregizat înfățişarea de Guru zgârcit şi puțin la vorbă, pătrunzând infailibil cu laserul minții prin toate capetele. Pentru mine, Dej rămâne o enigmă, cel mai complex, mai contradictoriu, mai ascuns şi în acelaşi timp cel mai percutant personaj politic al comunismului românesc"[32].

Publicat în „Dosarele Istoriei", nr. 7/2005, pp. 19-26.

[32] Apud Paul Sfetcu, *op.cit*, p. 25-26